

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme/Article Information: Book Review

ARAPÇANIN DİLBİLİMSEL TİPOLOJİSİ (SONER AKDAĞ)

Linguistic Typology of Arabic (Soner Akdağ)

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Gülsüm ÖNDER

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
seyma.onder@medeniyet.edu.tr
İstanbul/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 15.07.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 13.09.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 25.10.2025

Atıf/Citation

Önder, Şeyma Gülsüm. "Arapçanın Dilbilimsel Tipolojisi (Soner Akdağ)". Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] 11/23 (Güz 2025), 746-749.

10.28981/hikmet.1742789

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Dilleri karşılaştırmak amacıyla yapısal özelliklerine göre inceleyip sınıflandıran dilbilim alanına, dil tipolojisi yahut dilbilimsel tipoloji adı verilir. Dilbilimsel tipolojinin; dillerin ses özelliklerini inceleyen fonolojik, söz dağarcığı ile ilgilenen leksikolojik, kelime dizimini araştıran sentaktik ve evrensel eğilimleri açıklayan teorik tipoloji türleri bulunmaktadır. Dünya üzerinde konuşulan dillerin karşılaştırılıp evrensel ilkelere ulaşılma amacı ile tipolojileri çıkarılmıştır. Karşılaştırılan bu dillerden biri de Arapçadır. Arapçanın Dilbilimsel Tipolojisi adlı eser Standart Arapçanın tipolojisini ve dil evrensellikleri arasındaki yerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda eser, dil evrensellikleri ve tipolojiden söz ettikten sonra Arap dilinin fonolojik, leksikal ve sentaktik tipolojisini ayrı ayrı bölümlerde tespit etmeye çalışır. Ulaştığı sonuçlarla birlikte dilbilime daha önce incelenmemiş bir dilin tipolojik özelliklerini kazandırırken Arap diline ise dilbilimsel yapısını ortaya koyarak katkıda bulunur. Buna göre yazar, genel dil tipolojilerinden hareketle sırayla fonolojik, morfolojik, leksikal, sentaktik tipoloji modellerini detaylı bir şekilde açıklar ve her başlıkta Arapçanın taşıdığı özel ve genel yapısal tipolojileri, örnekleriyle ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Dilbilim, Tipoloji, Fonoloji, Leksikoloji, Sentaks.

ABSTRACT

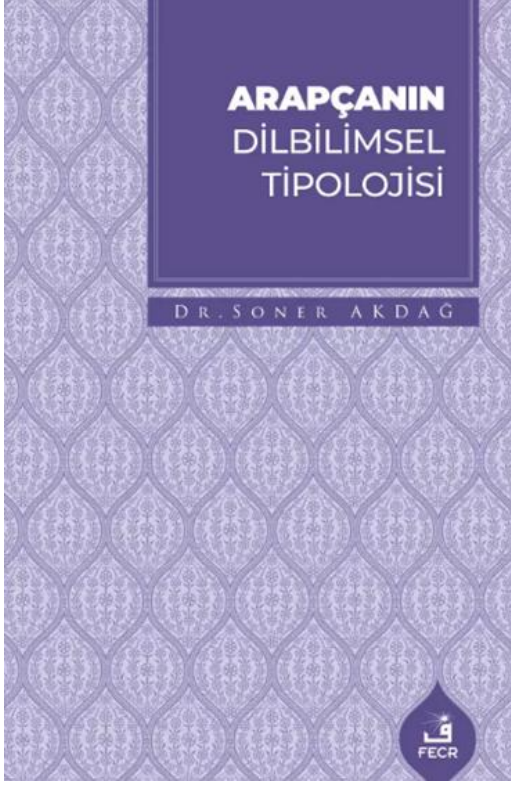
The field of linguistics that classifies languages based on structural features for comparative purposes is termed linguistic typology. It encompasses phonological typology, which examines sound systems; lexicological typology, concerned with vocabulary; syntactic typology, analyzing word order and structure; and theoretical typology, which identifies universal patterns across languages. Numerous languages worldwide have been typologized, including Arabic. The Linguistic Typology of Arabic was written to determine the position of Standard Arabic within linguistic universals and typological frameworks. Following an overview of language universals and typology, the book explores Arabic's phonological, lexical, and syntactic typology in distinct sections. By its findings, the study contributes to linguistics by identifying the typological characteristics of a previously underexplored language while elucidating the structural properties of Arabic. Drawing on established typological models, the author systematically presents phonological, morphological, lexical, and syntactic typologies in a detailed manner, and illustrates both specific and general structural typologies of Arabic through concrete examples.

Keywords: Arabic Language, Linguistics, Typology, Phonology, Lexicology, Syntax.

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Gülsüm ÖNDER
KİTABİYÂT/BOOK REVIEW
ARAPÇANIN DİLBİLİMSEL TİPOLOJİSİ (SONER AKDAĞ)

Yazar: SONER AKDAĞ

Fecr, Ankara, 2023, 244, ISBN: 9786256436671

İnsan işlerini kolaylaştırmak, ilişkilerini düzenlemek, iletişim kurmak, bilimsel ve sanatsal faaliyetlerde bulunmak gibi hayatın bir çok alanında göstergelere ihtiyaç duyar. Göstergeler temelde dil ve dil dışındaki semboller olarak varlıklarını sürdürür. Dil göstergelerinin yapısal incelemesi modern dilbilimin temel gayesidir. Dilbilim kendi içerisinde birtakım alt dallara ayrılır. Bunlardan biri de dilleri senkronik düzlemde karşılaştırarak sahip oldukları evrensel ilkeleri ortaya koyan dil evrensellikleri ve dillerin kendilerine özgü tipolojik özelliklerini bulmayı hedefleyen tipoloji dilbilimidir. Bu bağlamda genel dilbilimin fonetik, morfoloji, sentaks ve semantik olarak ayrılan inceleme alanlarını Arap diline uyarlayan özel ve genel konulu

bilimsel çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak bu çalışmaların Türkiye akademi çevrelerinde yeteri kadar yapılmadığı dikkat çekmektedir. Tipoloji dilbilimini bir yöntem olarak seçen ve Arap dilinin incelenmesini konu edinen *Arapçanın Dilbilimsel Tipolojisi* eseri bu açıdan alanında temsil gücü yüksek bir örnektir. Eser, Arapçanın hem evrensel dilbilim ilkelerine göre konumunu hem de diğer dillerden ayrılan özgün yapısını ortaya koymaya çalışır.

Arapçanın Dilbilimsel Tipolojisi başlığından anlaşılacağı üzere eserin iki temel konusu vardır. Bunlar, dilbilimsel tipoloji ve Arapçanın dilbilimsel tipolojisidir. Yazar, eserin girişinde dilin önemine kısaca değindikten sonra dilbilim, dilbilimsel tipoloji ve tipoloji terimlerinin açıklamasını yapar. Akabinde Arapçanın diğer dillere olan üstünlüğünden bahseden eserlerden örnekler vererek bu görüşün temel argümanlarının inşa edildiği zemini eleştirir. Ayrıca Arapçanın özgün yapısının ancak dünya dilleri arasındaki yerinin bilimsel olarak tespiti ile mümkün olacağını ifade eder (Akdağ, 2023, 21-26).

Eserde tipoloji dilbilim alanının temel kaynaklarına ve önemli isimlerine yer verilmiştir. Tipolojinin dilbilimin bir alt dalı olması, akla Arapça'nın dilbilim açısından ayrı ayrı fonetik, sentaks ve semantik özelliklerini

kaleme alan başka bilimsel çalışmaları getirir. Yazar bu çalışmalara değinmemiş ve kendi eserinin farkını ortaya koymamıştır. Oysa Arapçanın dilbilimsel özelliklerine ilişkin çalışmalar, genel kapsamlı olup dilbilimsel tipoloji ve evrensellikler ile sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla eser, Arap dilinin diğer dillerden ayrılan yönlerini tipoloji; benzeştiği ve kesiştiği yönleri ise evrensellikler olarak ortaya koymayı hedefleyerek diğer dilbilimsel çalışmalardan ayrılmaktadır. Bununla birlikte girişte yer verilen bilgilerin veciz ve doyurucu bir anlatımla okuyucuya sunulması dikkate değerdir.

Eser, giriş ve sonuçla birlikte sekiz bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde yazar Arapçanın dil ailesi, yaşadığı coğrafya, diyalektleri ve klasik-modern Arapça ayırımından söz eder. Yaklaşık 15 sayfalık bu bölüm konuya giriş mahiyetindedir. İkinci bölümde yazar, dil evrensellikleri ve tipolojiyi ayrı ayrı detaylandırır. Dil evrensellikleri başlığında şekilsel-temel, sezdirimli-sezdirimsiz evrensellikler ayırımından bahseder. Akabinde evrensellik çalışmalarına kısaca yer verip sentaksı inceleme alanı olarak tipoloji bilimine dahil eden alanın önemli ismi Greenberg'in evrensellerini açıklar (Akdağ, 2023, 57). Peşi sıra bunları Arap dilinden alıntılarla örneklendirerek Arapçanın yapısal şemasını çıkarmaya çalışır. Ardından dilbilimsel tipoloji, dil parametleri, tipolojinin evrenselliklerle ilişkisi ve tipoloji çalışmaları hakkında bilgi vererek bölümü bitirir. Yazar genel dil tipolojilerinden hareketle diğer beş bölümde sırayla fonolojik, morfolojik, leksikal, sentaktik tipoloji modellerini alt başlıklarıyla açıklar ve her başlıkta Arapçanın taşıdığı özel ve genel yapısal tipolojileri örnekleriyle ortaya koyar.

Yazarın, dilbilim terimlerini kullanırken çoklu terim sorunu ile karşı karşıya kaldığı görülür. Örnek olarak, dil evrensellikleri-evrenselleri-evrenceleri gibi İngilizceden yapılan çeviri nedeniyle aynı mefhumu veren farklı terimler olduğunda bahseder (Akdağ, 2023, 49). Her ne kadar nedenini açıklamasa da bunlardan birini tercih ederek metni aynı terimle devam ettirmesi, bilimsel çalışmalarda aranan terim birliği açısından önemlidir. Ancak dilbilim araştırmacıları tercih ettikleri terimi, çok kullanıldığı ve yaygın olduğu için yahut mefhumu daha iyi yansıttığı için tercih etmektedir. Bu anlamda yazar, çoklu terimlerde yaptığı tercihin nedenini belirtmemiştir.

Eserde dilbilimsel açıklamalar yetmiş sayfaya yakın yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra diğer bölümlerde ilgili dilbilim terimleri detaylı olarak izah edilmiştir. Bu durum, başlık-içerik uyumu açısından sorun teşkil etmektedir. Zira eserin başlığından Arap dilini merkeze aldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de Arap dilini konu edinen modern dilbilimsel çalışmaların azlığı ve buna bağlı olarak yerleşik terminoloji problemi, muhtemelen yazarı kullandığı her terimi açıklamaya sevk etmiştir. Ancak yazarın bu çözümünün açmazı, Arap dilinin tipolojisine dair açıklamaların ve örneklemelerin, dilbilimsel ifadelerin biraz gerisinde kalarak eserde kendini daha az hissettirmesidir. Bu durum, dilbilime ilişkin terimlerin anlamlarını vermek ve diğer ilgili açıklamaları yapmak için dipnotların daha aktif kullanımı ile yahut eserin sonuna ek olarak koyulabilecek terimler sözlüğü ile giderilebilirdi.

Yazar, eserde birbirini çağrıştırıp yanlış anlamalara sebep olabilecek kavramsal ve teorik ayrımlara dikkat çekmiştir. Bunlardan biri de dil evrensellikleri ile Noam Chomsky'nin evrensel dilbilgisi kuramıdır. Yazar, evrensel dilbilgisi teorisi ile dil evrensellikleri arasındaki farkı izah etmiş; Chomsky'nin teorisinin genel olarak kabul gördüğünü ve dil evrensellikleri ile

çok önemli bir ilişkisi olduğunu vurgulamıştır (Akdağ, 2023, 53). Ancak Chomsky'nin teorisinin hem amacı hem de ortaya koyduğu çıktılarını açısından dilbilime değil dil felsefesi alanına kaydığına temas edilmemiştir. Nitekim Chomsky, bu teori ile dil-zihin ilişkisini açıklayan tümel bir dilbilgisine ulaşmıştır.

Sonuç kısmında sıralanan 51 madde Arap dilinin hem evrensellikler hem de tipolojisi bağlamında elde edilen kendisine özgü niteliklerini açık bir şekilde gözler önüne serer. Bu maddeler içinde 25 ve 29 gibi bazı maddelerde modern dilbilim terimleri sarf, nahiv terimleri ile ihtiyatlı davranılarak yer yer karşılaştırılmıştır. Bazen de 29. maddede olduğu gibi Sîbeveyhi (ö. 180/796) gibi klasik dil âlimlerinin kullandıkları terimler, dilbilim terimleri ile neredeyse aynı görülmüştür (Akdağ, 2023, 214). Burada iki farklı medeniyet havzasında ortaya çıkan gayeleri ve inceledikleri diller açısından farklılaşan modern dilbilim ile klasik dil geleneğinin çıktılarının birbirine benzer, yakın yahut aynı görülmesi bir problem olarak durmaktadır.

Eserin bölümlerini ve alt başlıklarını içeren içindekiler tablosu detaylı ve içeriği yansıtabilecek şekilde hazırlanmıştır. Ancak birinci bölümün bazı alt başlıklarında yapılacak birtakım değişiklikler, metnin içeriğini daha iyi yansıtabilecektir. Örneğin, 1.1. *Arapça* alt başlığının içeriğinde ağırlıklı olarak Arap coğrafyası ve Araplar işlenmiş ve el-Arabü'l-Bâide, el-Arabü'l-Bâkiye gibi ayrımlara yer verilmiştir (Akdağ, 2023, 28). Dolayısıyla başlığın *Araplar ve Arapça* şeklinde olması daha uygun görülmektedir. Yine bir sonraki alt başlık *köken* olarak belirlenmiş; konunun girişinde dilin kökenine ilişkin felsefi sorunsaldan bahsedilmiş, daha sonra genel olarak dil aileleri ve özel olarak Arapçadan söz edilmiştir. Bu başlığın *Arapçanın kökeni ve dil ailesi* şeklinde olması daha uygun görülmektedir. Eserin kaynakçası hem modern dilbilimi hem de klasik Arapça literatürü açısından doyurucu olup genellikle birincil kaynaklara başvurulmuştur. Yazar, alanın temel ve orijinal kaynaklarından yararlanmayı tercih etmiştir. Ayrıca eserin hacminin dengeli oluşu, metin dilinin akıcılığı, tablo ve şekil kullanımı metnin anlaşılmasını kolaylaştırıp sistematik hale getirmektedir.